

Fenomenen van seksueel geweld in Nederland

Secundaire analyses op data van de Prevalentiemonitor
Huiselijk Geweld en Seksueel Geweld 2020 (Samenvatting)

Auteurs: Fayaaz Joemmanbaks, M.Sc – Rutgers
Dr. Hanneke de Graaf – Rutgers

8-8-2022

Samenvatting

Aanleiding van het onderzoek

In 2020 voerde het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Geweld (PHGSG) uit in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC). Het doel hiervan was om inzicht te krijgen in de aard en omvang van slachtofferschap van o.a. seksuele intimidatie en seksueel geweld. Hieruit bleek dat 11 procent van de bevolking van 16 jaar en ouder (omgerekend 1,6 miljoen personen) in de afgelopen 12 maanden slachtoffer werd van seksueel geweld.

De rapportage van de PHGSG bevat jaarprevalentiecijfers voor verschillende vormen van seksueel geweld, namelijk niet-fysieke seksuele intimidatie, fysiek seksueel geweld en online seksuele intimidatie. Wat hierin echter ontbrak waren meer inhoudelijke analyses van vormen van seksuele grensoverschrijding, waarin variabelen betekenisvol aan elkaar gerelateerd werden. Om die reden zijn aanvullende secundaire analyses uitgevoerd met als doel om belangrijke fenomenen met betrekking tot seksuele grensoverschrijding te onderscheiden en slachtoffer-pleger relaties beter in kaart te brengen.

Het onderzoek werd begeleid door een commissie van experts van het WODC, het ministerie van Justitie en Veiligheid en de Universiteit Gent.

Onderzoeksmethode

In eerste instantie is een literatuurstudie verricht waarin belangrijke fenomenen en hun definities in kaart zijn gebracht. In opvolging hierop zijn verdiepende interviews met vijf experts afgenomen om de in de literatuur geïdentificeerde fenomenen aan te vullen en om het perspectief van de experts te verkrijgen op de verschillende fenomenen. Tot slot zijn er, met input met deze uitkomsten, secundaire analyses uitgevoerd op de beschikbare data van de PHGSG 2020.

De analyses zijn uitgevoerd via de Remote Access omgeving van het CBS op 12 samengestelde fenomenen met betrekking tot seksuele grensoverschrijding. De fenomenen zijn opgedeeld in online en offline (non-)verbale seksuele intimidatie; fysiek seksueel geweld met en zonder penetratie; seksuele grensoverschrijding bij daten, door een partner en in een machtsrelatie (#MeToo); en seksuele grensoverschrijding door iemand in een specifieke setting, bijvoorbeeld in het uitgaansleven, in de werkomgeving of in het onderwijs.

Ten behoeve van de PHGSG2020 is uit de populatie van alle in Nederland woonachtige personen van 16 jaar en ouder een aselechte steekproef getrokken van 100.000 personen. De huidige resultaten zijn gebaseerd op antwoorden van 30.459 personen (respons van 30,5 procent) van 16 jaar en ouder, waarvan 15.125 mannen en 15.334 vrouwen.

Uitkomsten literatuurstudie en interviews met experts

Uit de literatuur komen verschillende fenomenen naar voren. Twee belangrijke termen zijn seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld, die in de literatuur soms door elkaar worden gehaald. We hanteren de definitie van **seksueel geweld** als wat in de wet als aanranding en verkrachting is gedefinieerd. Dit kan seksueel geweld met of zonder penetratie zijn. **Seksuele grensoverschrijding** is een overkoepeld begrip voor alle vormen van seksueel contact dat over de grens is gegaan. Hierbinnen wordt er ook nog onderscheid gemaakt tussen online versus offline vormen van seksuele grensoverschrijding, of verbaal versus non-verbaal.

Volgens de experts waren de drie categorieën van seksueel geweld vrij volledig in de PHGSG, maar zij hadden wel twijfels of de gebruikte termen helder genoeg zijn voor de lezers. Daarnaast benadrukken de experts dat het belangrijk is om naar de context te kijken waarbinnen seksuele grensoverschrijding plaatsvindt en wat de relatie is tussen slachtoffer en pleger(s). De fenomenen kunnen dus niet ontdaan worden van de context van macht en afhankelijkheid. Zo wordt er bijvoorbeeld gepleit om het profiel en de achtergrond van de pleger beter in beeld te brengen. In vele gevallen kan het slachtoffer afhankelijk zijn van de pleger, bijvoorbeeld in het werk of in het onderwijs. De experts benadrukken dat machtsmisbruik (bijna) altijd een rol speelt in seksueel grensoverschrijdend gedrag, bijvoorbeeld door meerdere plegers, leeftijd of gender. Tot slot is de groep slachtoffers maar ook plegers volgens de experts heel divers. Het is van belang om deze diversiteit in kaart te brengen, omdat dit slachtoffers kan helpen om erkenning te krijgen voor wat hen is overkomen, ook als dit buiten het stereotype beeld van "de man met het mes in de bosjes" valt.

Resultaten en conclusies

Hoge prevalentie seksuele grensoverschrijding onder vrouwen

Voor elk fenomeen in dit onderzoek zien we dat vrouwen veel vaker het slachtoffer zijn van seksuele grensoverschrijding dan mannen. Zo heeft bijvoorbeeld 7,4% van de vrouwen offline non-verbale seksuele intimidatie meegemaakt en 7,3% offline verbale seksuele intimidatie. Bij mannen zijn deze percentages 1,3% en 2,5%, respectievelijk. Daarnaast komt online verbale seksuele intimidatie (5,6%) en fysiek seksueel geweld zonder penetratie (4,8%) ook relatief vaak voor bij vrouwen.

Jonge vrouwen en biseksuele mannen en vrouwen vaker slachtoffer

Bij vrijwel de meeste fenomenen zijn het jonge vrouwen van 16 tot 24 jaar en biseksuele mannen en vrouwen die voornamelijk met seksuele grensoverschrijding te maken krijgen. Zo heeft bijna een kwart (24,9%) van de jonge vrouwen van 18 tot 24 jaar offline non-verbale seksuele intimidatie meegemaakt, terwijl een vijfde van de jonge vrouwen (21,5%) van 16 tot 18 jaar online verbale seksuele intimidatie meemaakte. Daarnaast heeft iets meer dan een kwart (26,2%) van de biseksuele vrouwen en een achtste (12,5%) van de biseksuele mannen offline verbale seksuele intimidatie meegemaakt in de afgelopen 12 maanden. Uit de literatuur is bekend dat plegers zich storen aan het niet hetero gedrag van biseksuele mannen en vrouwen en daarom geweld tegen hen plegen.

Relatief veel online seksuele intimidatie bij homo en biseksuele mannen

Mannen die afwijken van de heteronorm - homo- en biseksuele mannen – zijn in seksueel opzicht kwetsbaar voor online grensoverschrijding. Zo is 14,7% van de homo mannen en 14,2% van de biseksuele mannen slachtoffer van online verbale seksuele intimidatie. Bij online non-verbale seksuele intimidatie is dat respectievelijk 11,2% en 6,2%.

Thuiswonende jongeren en personen met een lager inkomen meer risico

In dit onderzoek zijn thuiswonende jonge vrouwen veel vaker het slachtoffer van bijvoorbeeld seksueel grensoverschrijdend gedrag in het onderwijs (5,7%) of van fysiek seksueel geweld zonder penetratie (14,5%) dan zelfstandig wonende volwassenen. Dit heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met de jonge leeftijd van deze groep. Ook een laag welvaartsniveau is in termen van seksueel grensoverschrijdend gedrag een risicofactor, zo blijkt uit resultaten van dit onderzoek. Zo komt bij vrouwen uit het laagste inkomenskintiel seksuele grensoverschrijding bij het daten (2,8%) en door een (ex-)partner (2,9%) vaker voor, ten opzichte van vrouwen uit hogere inkomensklassen. Welvaartsniveau hangt samen met macht en afhankelijkheid maar ook met een jongere leeftijd. Beide zouden een verklaring kunnen zijn voor de grotere kwetsbaarheid van mensen met een lager welvaartsniveau.

Herkomstgroep en opleidingsniveau zijn geen risicofactoren

In dit onderzoek hebben we ook gekeken naar de ervaringen van personen met een Nederlandse, westerse en niet-westerse achtergrond wat betreft ervaringen met seksuele grensoverschrijding. Uit de resultaten blijkt dat er geen grote verschillen zijn tussen deze drie groepen: bij elk van deze groepen komt het ongeveer even vaak voor. Ook wat betreft opleidingsniveau (laag, midden, hoog) zijn er geen grote verschillen. Wel zijn hoger opgeleide vrouwen iets vaker slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Mogelijk durven deze vrouwen seksueel grensoverschrijdend gedrag vaker ter discussie te stellen en te melden, door de verschuivende machtsbalans tussen mannen en vrouwen ten gunste van vrouwen in deze groep.

De gevolgen van seksuele grensoverschrijding zijn vooral lichamelijk en/of psychisch

Slachtoffers ondervinden vooral lichamelijke en/of psychische gevolgen van seksuele grensoverschrijding. Zo ondervond 17,6% van de biseksuele mannen en 18,6% van de biseksuele vrouwen lichamelijke en/of psychische gevolgen van seksuele grensoverschrijding. Voor middelhoog opgeleide mannen en vrouwen zijn deze percentages 15,0% om 17,7%, terwijl het voor alleenstaande mannen en vrouwen respectievelijk 11,8% om 14,4% is. Andere gevolgen die in mindere mate voorkomen zijn bijvoorbeeld seksuele en/of relatieproblemen en problemen in de werkomgeving, met familie of elders.

Vriend(inn)en belangrijke bron van steun voor jonge slachtoffers

Jonge slachtoffers gaan vooral naar een vriend of vriendin om te praten over hun ervaringen met seksuele grensoverschrijding. Zo praatte iets minder dan de helft (42,6%) van de mannelijke slachtoffers en twee derde (67,7%) van de vrouwelijke slachtoffers van 18 tot 24 jaar met een vriend of vriendin. Ook praatte bijna de helft van de mannen (40,2%) en vrouwen (50,5%) in zeer stedelijke gebieden met een vriend of vriendin, als zij over hun ervaringen met seksuele grensoverschrijding praten. Daarnaast zijn partner en/of familie

belangrijke gesprekspartners, met name bij mannen (39,2%) en vrouwen (38,7%) ouder dan 65, maar ook bij mannen (42,1%) en vrouwen (48,4%) woonachtig in niet-stedelijke gebieden. Deze resultaten bevestigen het belang van de directe omgeving als (informele) hulpbron voor slachtoffers.

Plegers van seksuele grensoverschrijding zijn meestal bekenden

Voor de meeste fenomenen in dit onderzoek geldt dat de pleger meestal een bekende is. Dit kan een collega of teamgenoot zijn, maar ook een arts, religieuze leider of een online contact. Zo is bij mannelijke slachtoffers in ongeveer driekwart (77,6%) van de gevallen de pleger een bekende bij offline verbale en non-verbale seksuele intimidatie. Bij vrouwelijke slachtoffers is de pleger in bijna drie kwart (72,0%) van de gevallen een bekende bij online verbale seksuele intimidatie. Ook fysiek seksueel geweld met en zonder penetratie gebeurt bij vrouwelijke slachtoffers voornamelijk (70,0%) door een bekende. Bij sommige fenomenen is de pleger echter vaker een onbekende, bijvoorbeeld bij mannelijke slachtoffers van online verbale seksuele intimidatie (54,1%) en vrouwelijke slachtoffers van offline non-verbale seksuele intimidatie (72,1%).

Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

De aanbevelingen voor vervolgonderzoek zijn gebaseerd op bevindingen van het huidige onderzoek, suggesties van de experts en aanvullende inzichten van de begeleidingscommissie.

De experts adviseren om als paraplueterm "seksueel grensoverschrijdend gedrag" aan te houden, omdat het de lading dekt van verschillende vormen van seksuele intimidatie en seksueel geweld. Dat is ook de aanleiding geweest om deze term aan te houden in dit onderzoek. Verder benadrukken zij om de slachtoffer-pleger relatie beter in kaart te brengen, door bijvoorbeeld te kijken naar leeftijd- en man-vrouw verschillen. Binnen deze relatie spelen macht en afhankelijkheid een grote rol. Daarom is het nodig om de relatie tussen pleger en slachtoffer uit te vragen, bijvoorbeeld een leidinggevende-werknemer, docent-leerling of hulpverlener-cliënt relatie, of een slachtoffer die in huis woont bij de pleger en niet weg kan. Tot slot wordt ook geadviseerd om te vragen naar middelengebruik en bewegingsruimte van slachtoffers.

Het belang van de context, ofwel de setting waarbinnen seksuele grensoverschrijding plaatsvindt wordt door meerdere experts benadrukt. Dit kan gaan om de locatie van het incident, maar ook wat er voorafgaand aan het incident gebeurde, wat de culturele context is (bijvoorbeeld sportcultuur, auditie-context) en of er sprake is geweest van wederzijdse toestemming (consent).

Suggesties voor de PHGSG vragenlijst

Tot slot zijn een aantal specifieke suggesties gericht op de vragenlijst van de PHGSG. De aandacht op kwetsbare groepen beperkt zich op dit moment tot lesbische, homoseksuele en biseksuele (LHB) personen. Het is daarom juist van belang om transgender en gender diverse personen beter te includeren in vervolgonderzoek. Verder wordt geadviseerd om het item over gedwongen prostitutie uit de vragenlijst te schrappen, aangezien het valt onder mensenhandel. Ook wordt ervoor gepleit om de vragenlijst vanaf een jongere

leeftijd af te nemen (bijv. 12 jaar), omdat seksuele grensoverschrijding al op jonge leeftijd gebeurt. Voor toekomstige rapportages adviseren we om binnen elk fenomeen altijd een opsplitsing te maken op basis van geslacht. Ook stellen we voor om een onderscheid te maken tussen verbale en non-verbale vormen van seksuele intimidatie, fysiek seksueel geweld met en zonder penetratie en online versus offline seksuele grensoverschrijding.

copyright

© 2022; Rutgers. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Rutgers.